

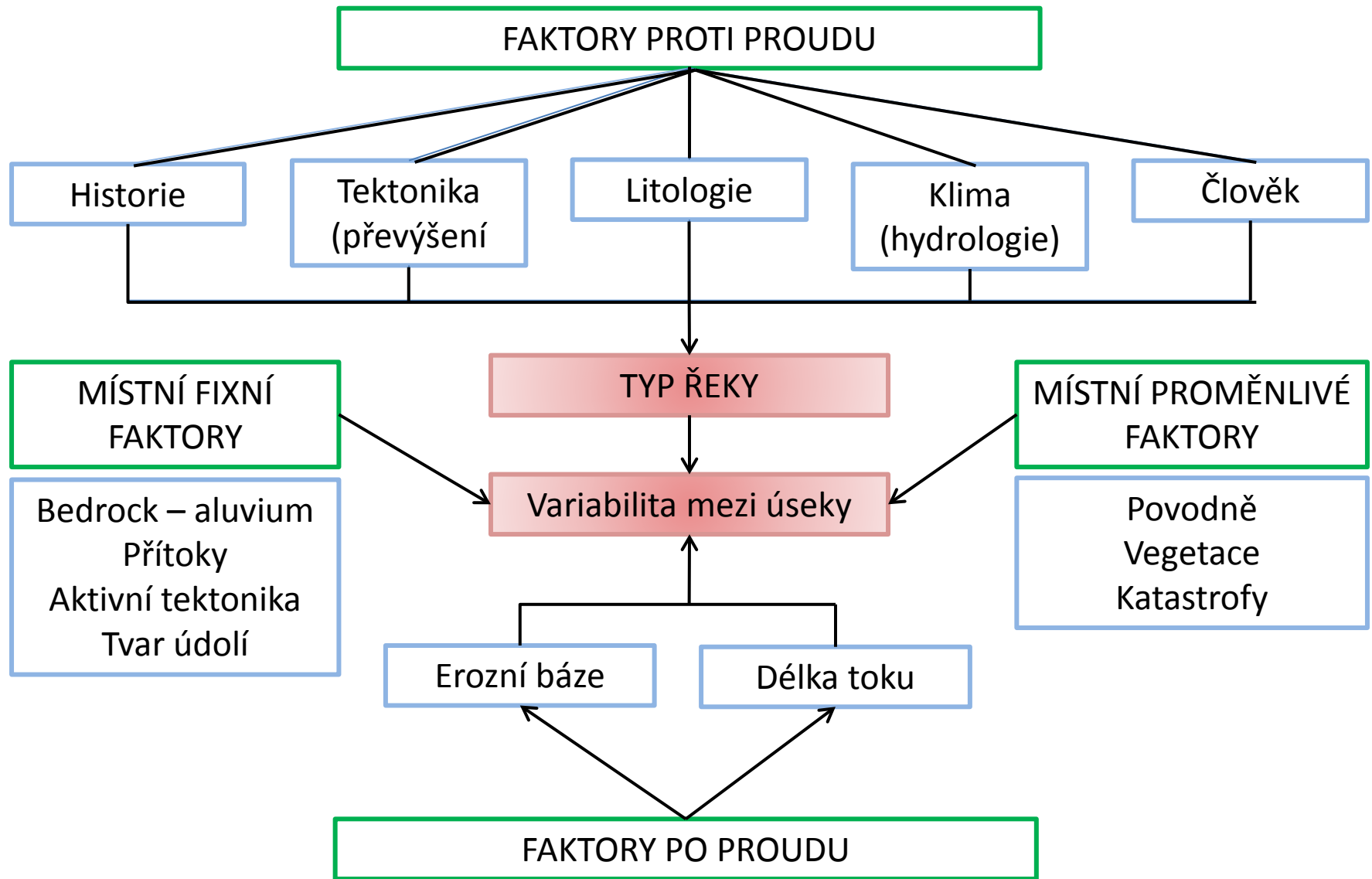
Zdeněk Máčka

z8308 Fluviální geomorfologie (3)

Faktory ovlivňující podobu a chování řek

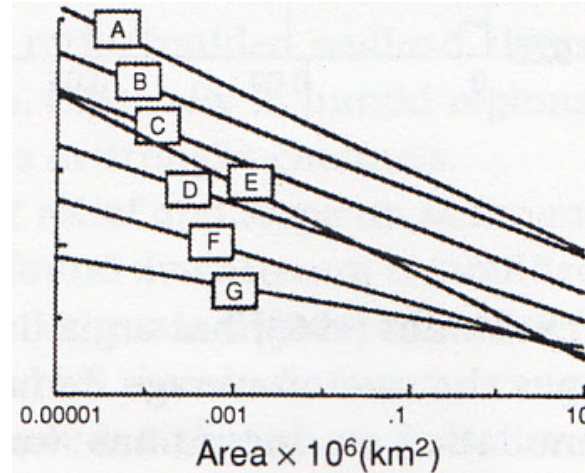
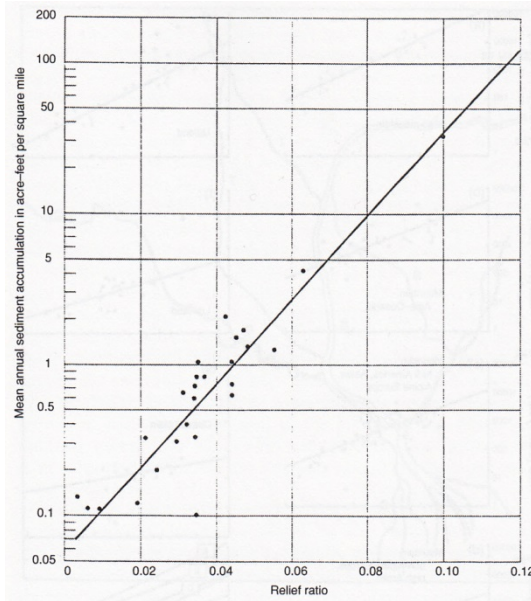
Rámcové shrnutí faktorů ovlivňujících řeku

Tektonika a reliéf

Tektonické pochody generují členitý reliéf (převýšení)

Odnos sedimentů z povodí v závislosti na reliéfu (převýšení)

A,B,C,D ... vysoká pohoří
E ... vrchoviny
F,G ... nížiny

Řeky často využívají strukturní sníženiny nebo puklinové zóny

Melton (1959): Odvodňování kontinentů v nezaledněných oblastech je ovlivněno nebo kontrolováno z 25 až 75 % tektonicky.

tektonická deformace

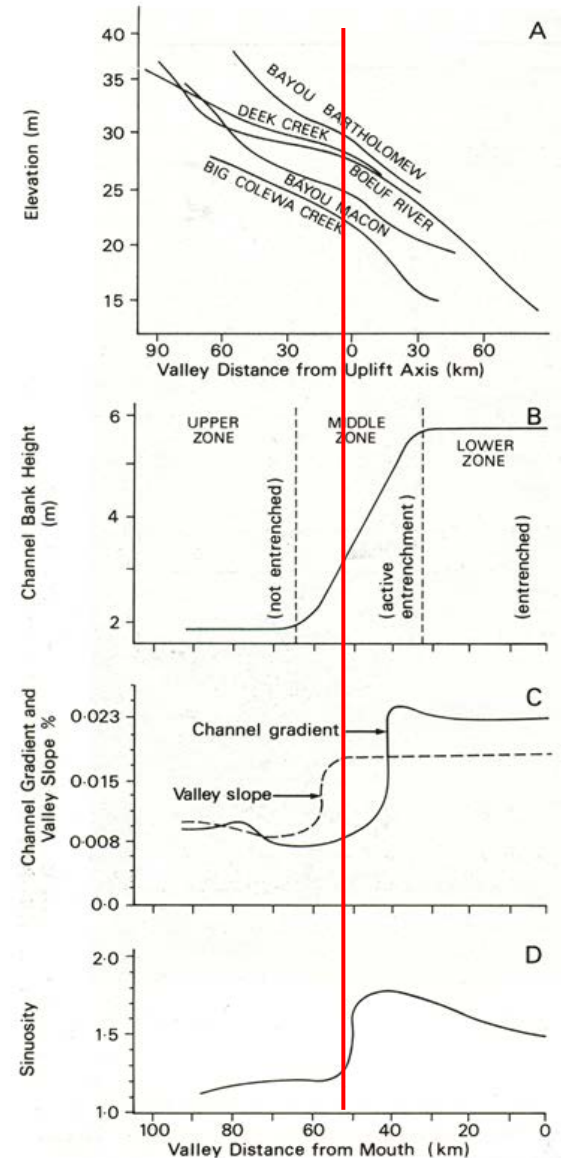
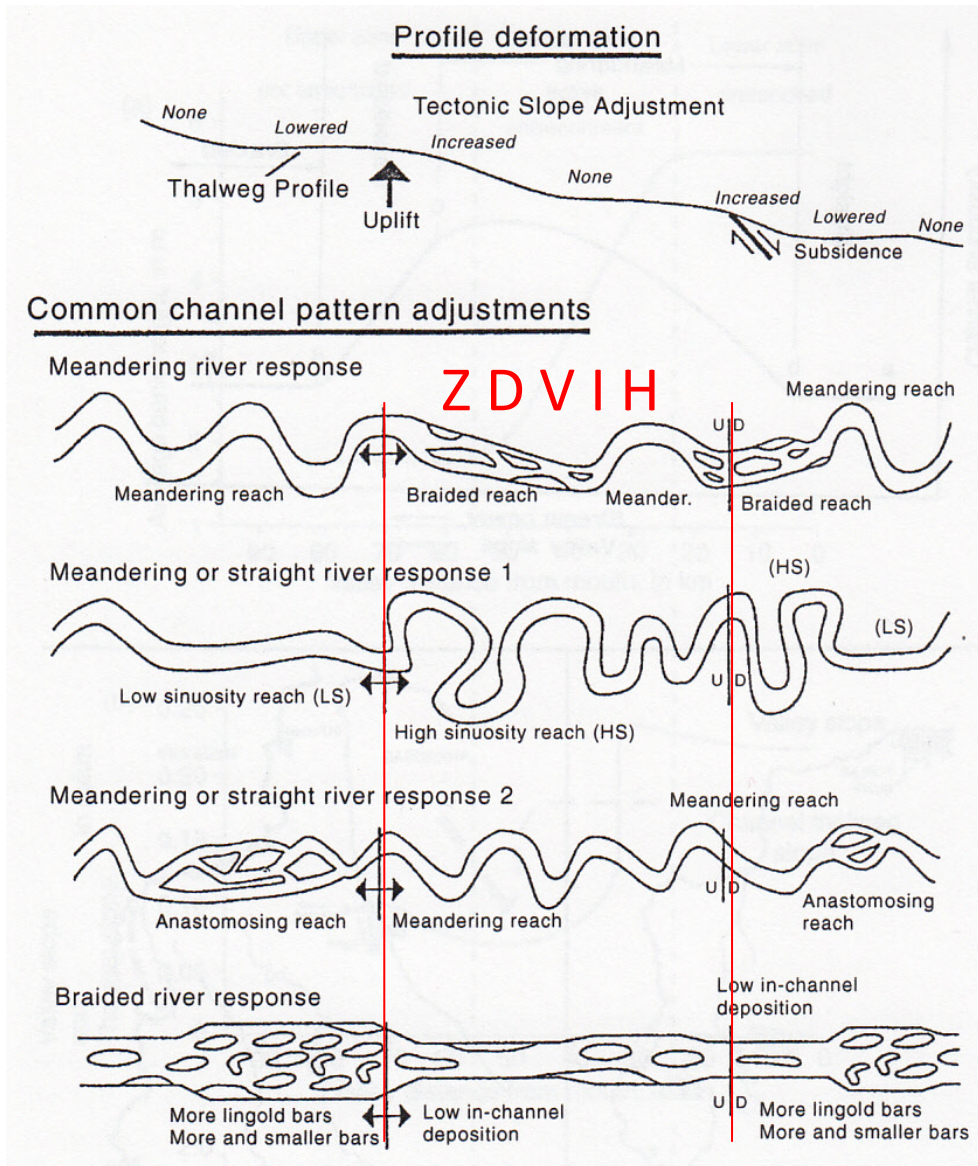
sklon údolního dna

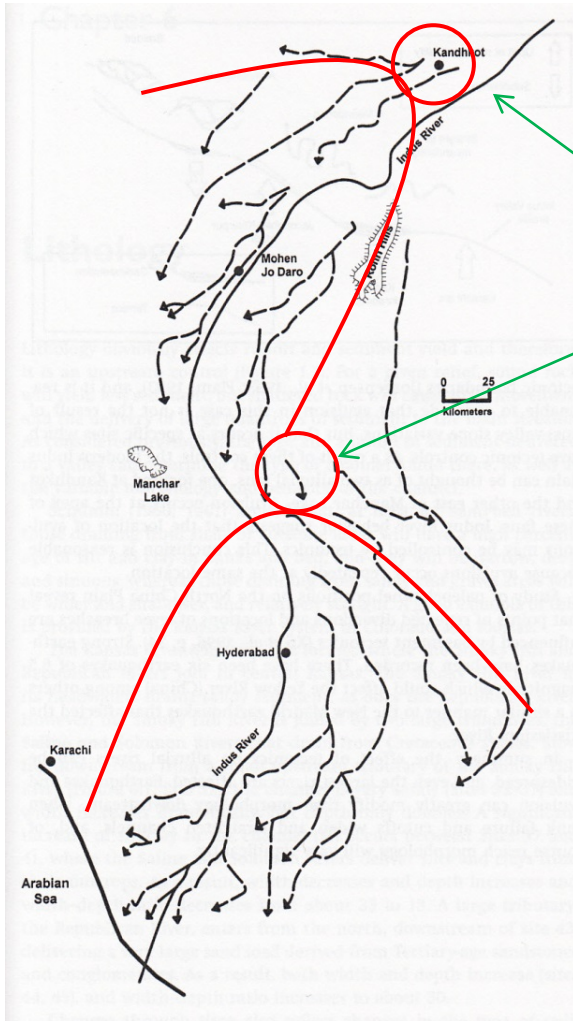
morfologie a chování říčního úseku

Možné prípady odezvy koryta na tektonickú deformáciu podloží

*zdvihová oblasť Monroe (Arkansas a Louisiana)
morfológická odezva ťaž*

Zemětřesení a tektonické pohyby v povodí dolního Indu

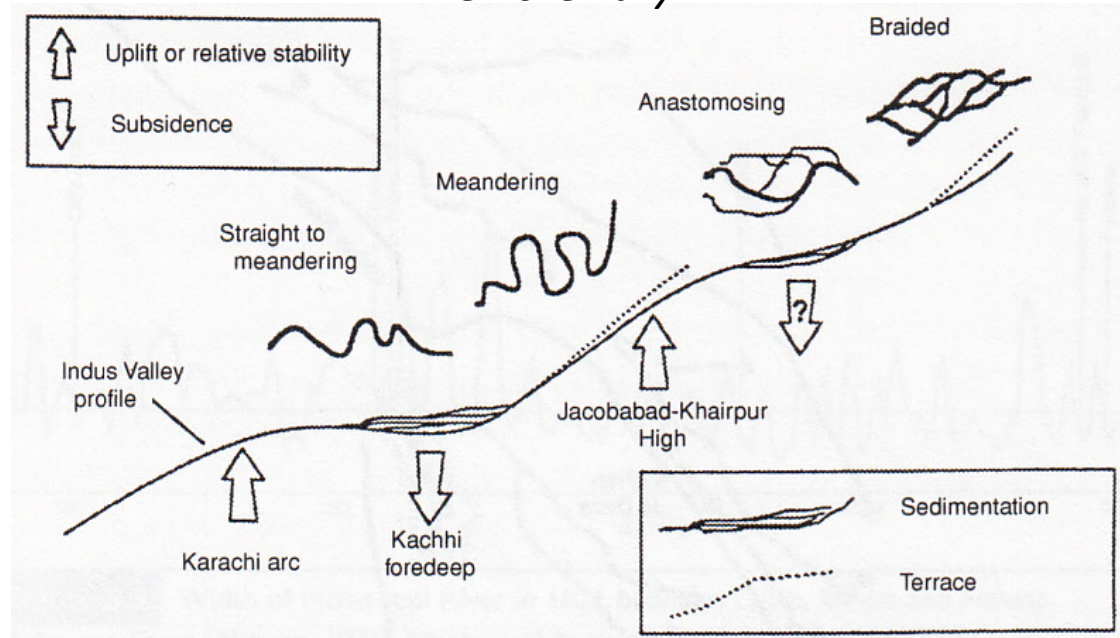

místa s opakujícími se avulzemi

Vliv zemětřesení na morfologii a chování řek:

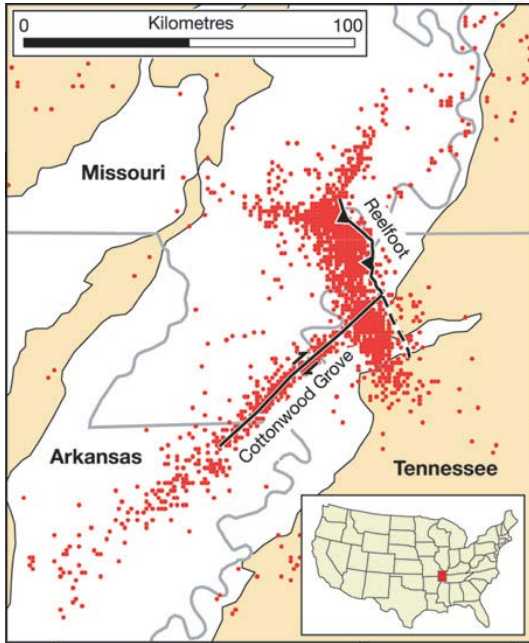
- přímé ovlivnění koryta
- spouštěč sesuvů → donáška sedimentů do koryta
- příčina avulzí

Vazba říčního vzoru na zdvihové a poklesové tendence zemské kůry

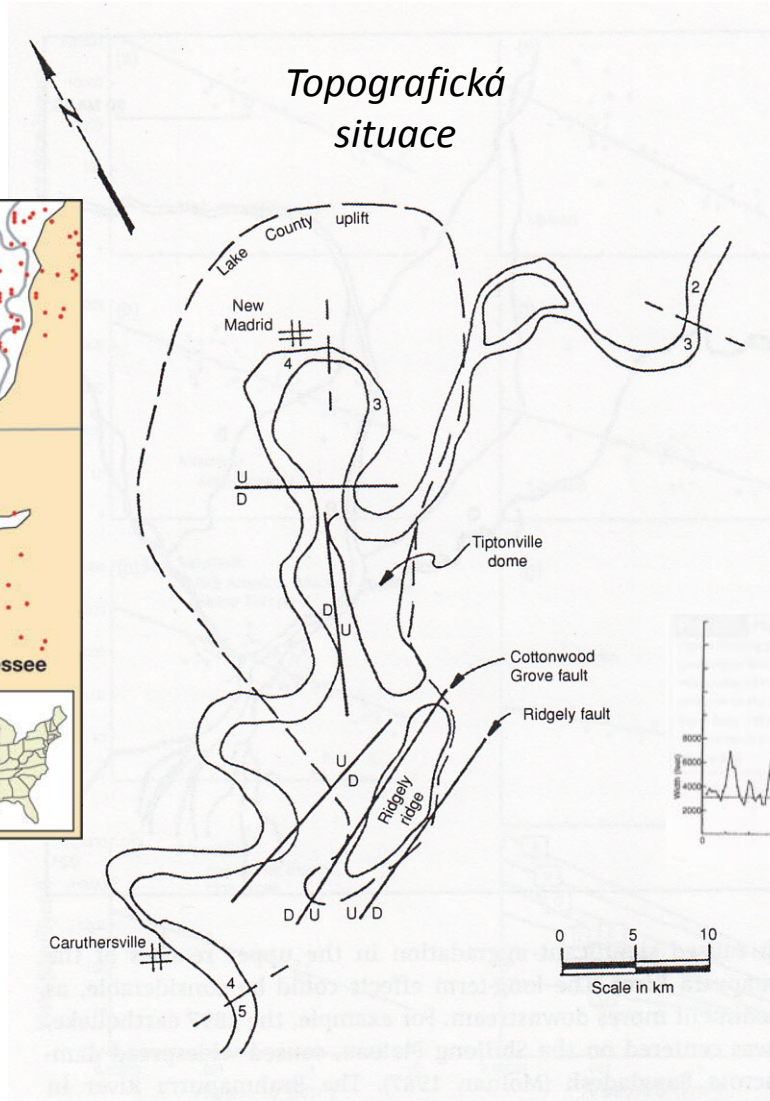

Zemětřesení v okolí města New Madrid (Missouri) (zdvihová oblast Lake County) – odezva v morfologii koryta Mississippi

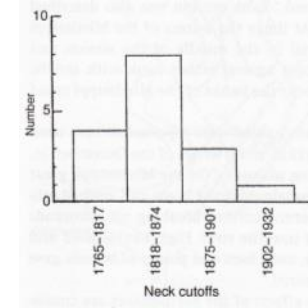
Tektonická situace

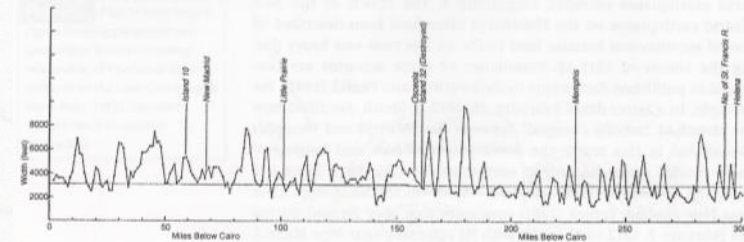
Topografická situace

Vývoj počtu odškracení

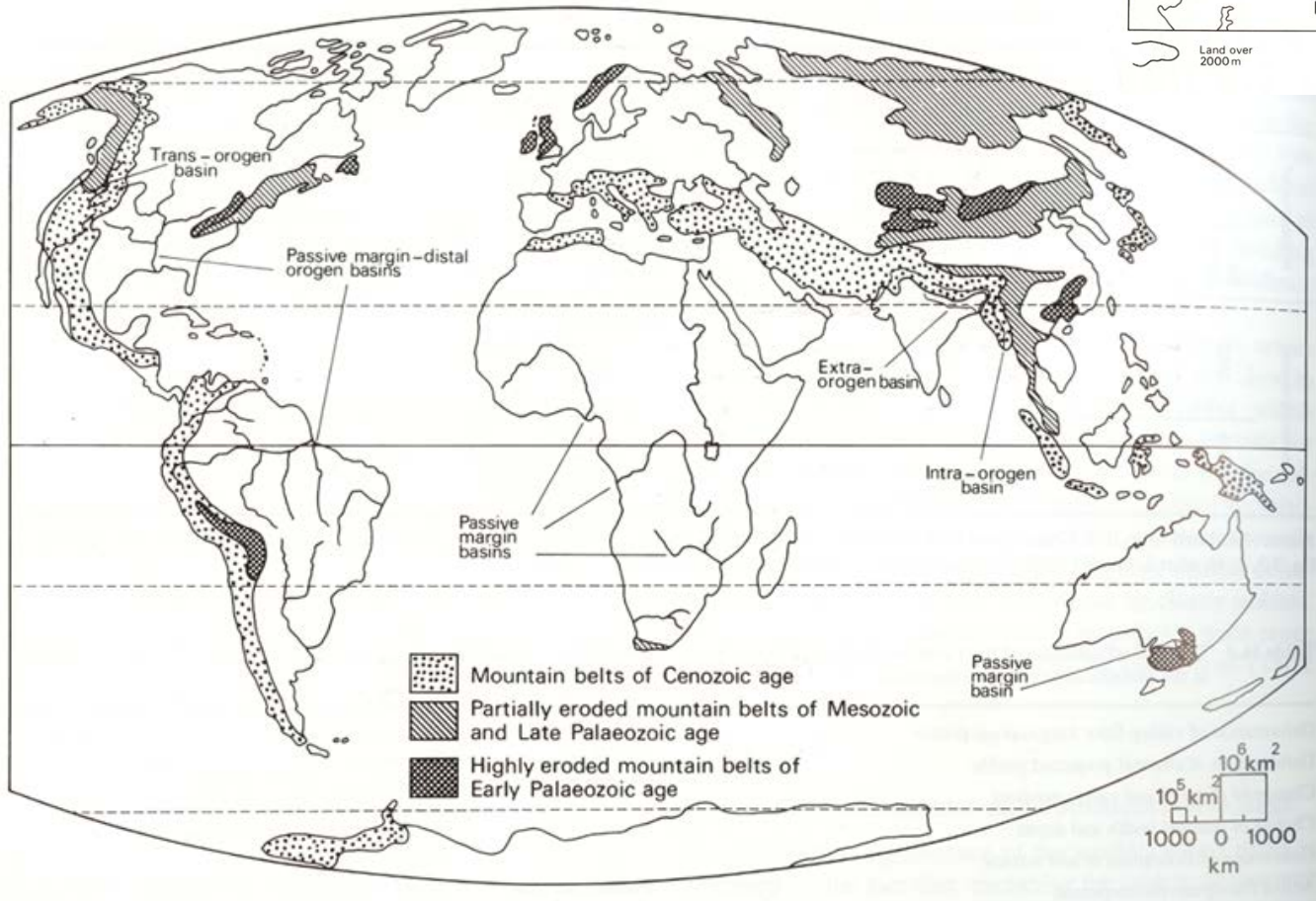
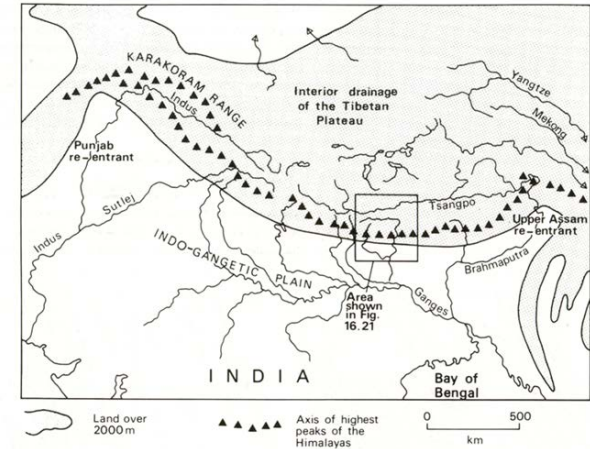

Šířka koryta (od města Cairo)

Typy odvodňování kontinentů v závislosti na tektonické situaci:

- Řeky pasivních okrajů kontinentů
  - Řeky pasivní okraj – distální orogén
    - Intra-orogenní řeky
      - Řeky lemující okraje orogénů
        - Řeky přetínající orogény

Klima (hydrologie)

Klima (srážky) ovlivňuje:

- A) hydrologický režim
- B) vegetace (v povodí, v ripariální zóně)
- C) donáška sedimentů do koryta

GEOMORFOLOGICKÝ TYP ŘEKY

humidní oblasti

chemické zvětrávání

plaveniny

meandrující, přímé toky

(semi)aridní oblasti

fyzikální zvětrávání

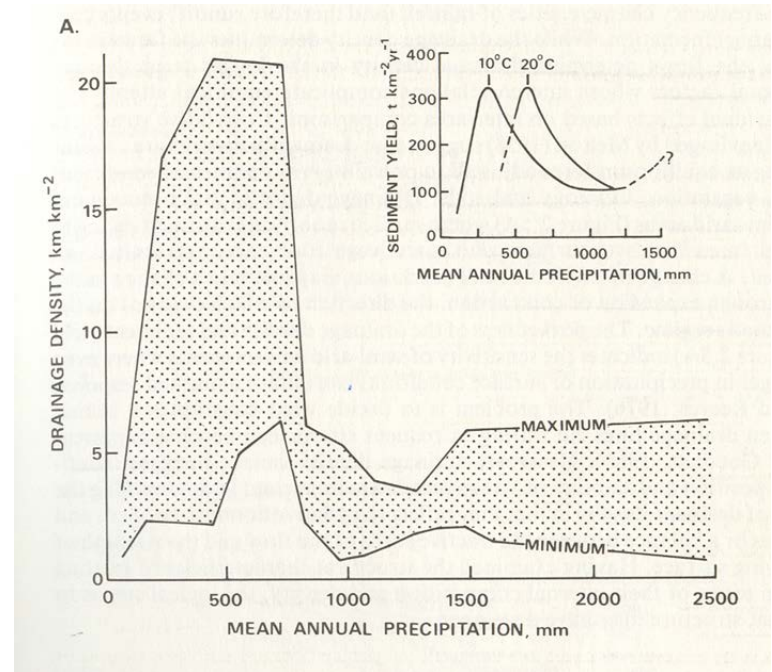

dnové splaveniny

divočící toky

Vliv klimatu na rychlost denudace

Srážky: A) roční úhrny, B) rozložení během roku

$$Q_k / Q_a$$

Q_k ... průměrný maximální roční průtok

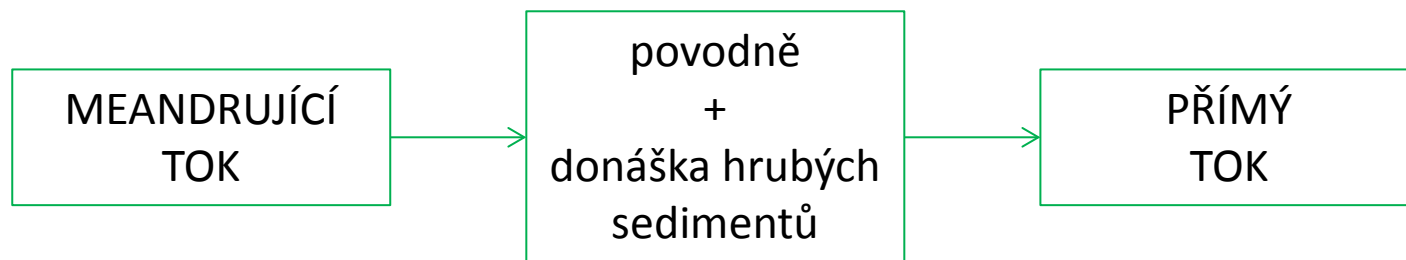
Q_a ... průměrný roční průtok

plynulý odtok $\leftrightarrow$ nárazový odtok (povodně)

PŘÍKLAD: *Stevens et al. (1975)*

Vliv hydrologického režimu na morfologii koryta dvou řek v sv. Venezuele

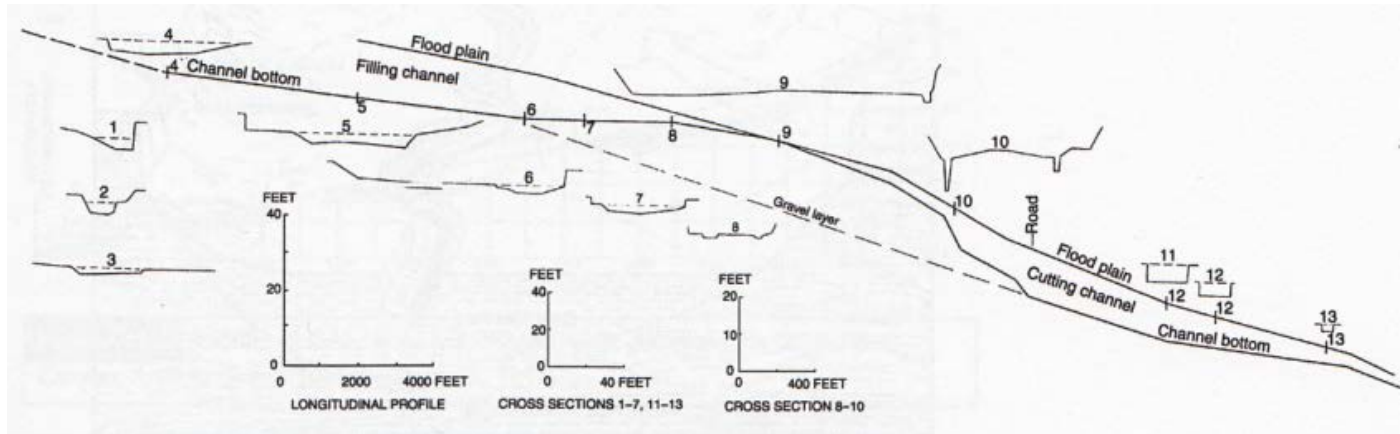
Řeka	Plocha povodí (km ²)	Sklon koryta (m/km)	Šířka koryta (m)	Křivolakost	Velikost zrna (mm)	Průměrný průtok (m ³ /s)	Max průtok (m ³ /s)	Q _k /Q _a
Tonoro	1280	0,8	198	1,1	0,35	11,1	525,9	47
Guanipa	2816	0,7	16,5	2,3	0,35	16,7	103	6

Morfologie údolí

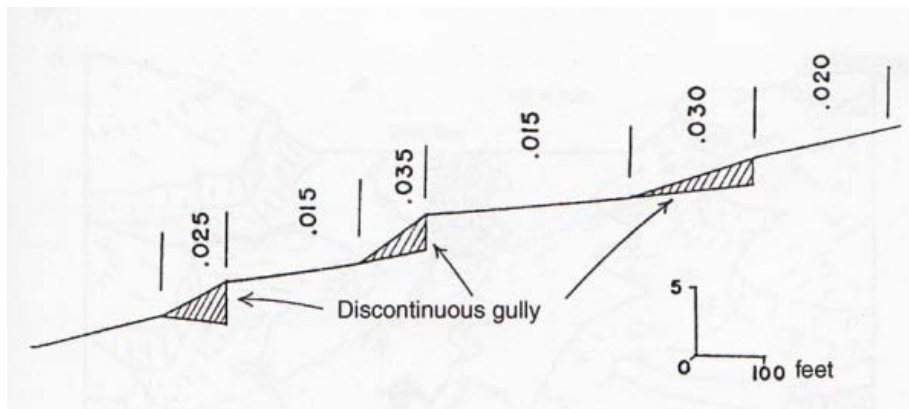
Konvexní a konkávní segmenty údolního profilu ovlivňují korytovou morfologii

Sand Creek, Nebraska

Lokální zvýšení sklonu údolního dna dáva vzniknout přehloubeným (stržovitým) úsekům koryta

Niobrara County, Wyoming

Erozní báze (base level)

Výchozí představa

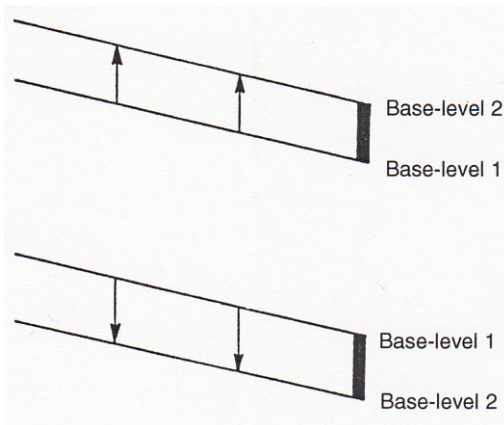

Současná představa

VÝRAZNÁ ZMĚNA SE PROMÍTNE
DALEKO PROTI PROUDU

ZAHLOUBENÍ/AGRADACE NEMUSEJÍ BÝT
VÝRAZNÉ A MOHOU MÍT LOKÁLNÍ DOSAH

Lane (1955)

Proměnné ovlivňující reakci na změnu
erozní báze:

1. Charakter změny erozní báze

- znaménko
- velikost
- rychlost
- doba trvání

2. Geologie

- litologie
- struktura
- vlastnosti aluvia

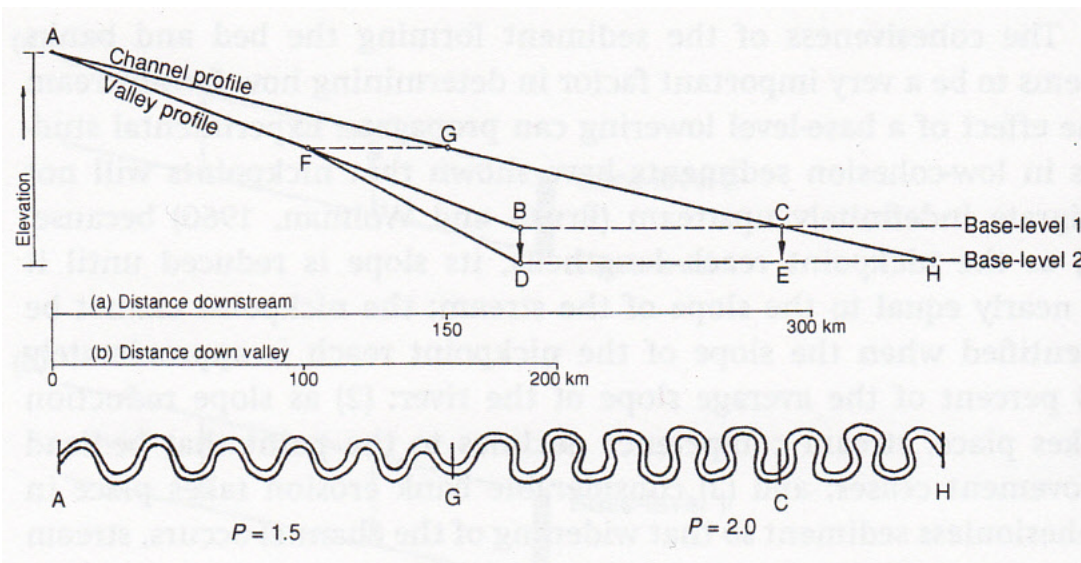
3. Geomorfologie

- sklony povrchů
- tvar údolí
- tvar koryta
- náchylnost koryta ke změně

Řeka se bude zahlubovat nebo
agradovat, aby udržela svůj
rovnovážný podélný profil.

Řeka se přizpůsobuje pomocí:
prohlubování, nebo zanášení údolního
dna

Schumm (1993)

$$P = \frac{Lc}{Lv} = \frac{Sv}{Sc}$$

P ... křivolakost koryta
Lc ... délka koryta
Lv ... délka údolí
Sv ... sklon údolí
Sc ... sklon koryta

Manningova rovnice

$$V = \frac{1,49}{n} R^{2/3} S^{1/2}$$

V ... rychlost proudění
R ... hydraulický rádius
S ... sklon koryta
n ... součinitel drsnosti

Řeka se přizpůsobuje také pomocí změn:

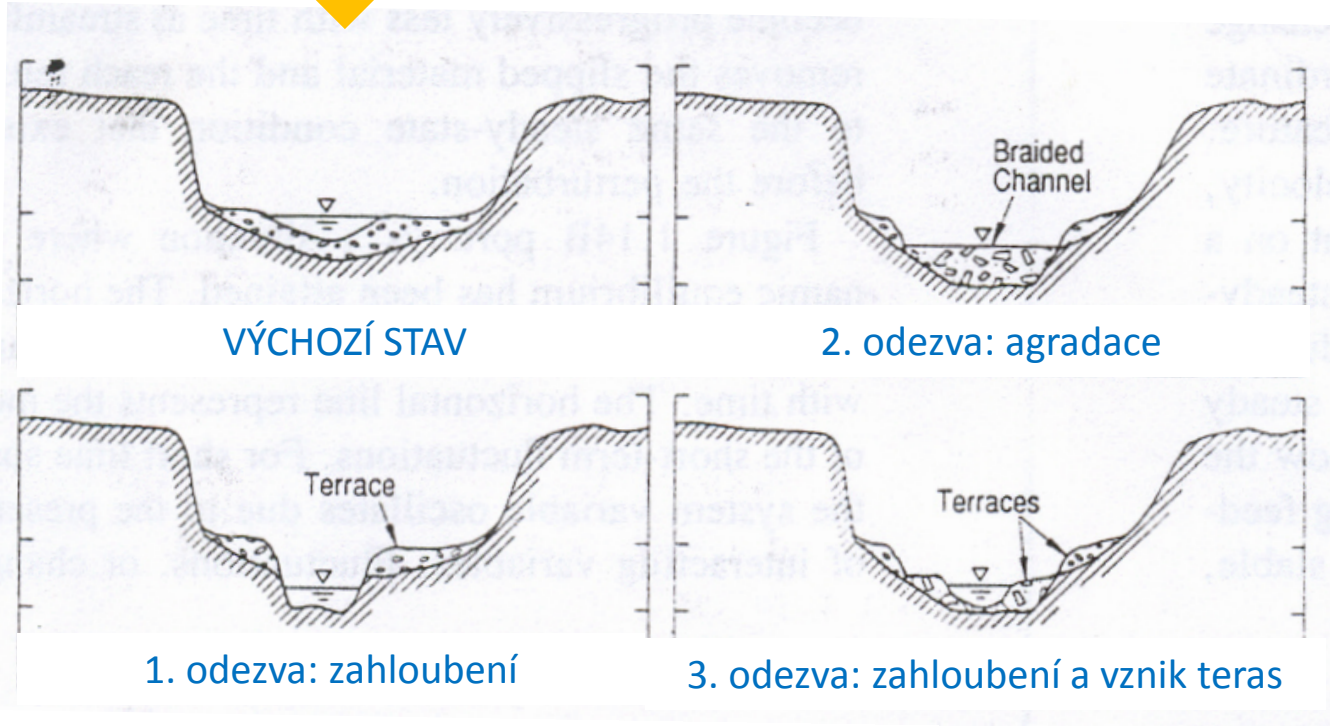
- křivolakosti (sinuosity)
- rozměrů koryta
- drsnosti koryta

VLIV ŘÍČNÍHO
VZORU

Změna erozní báze se projeví jinak u meandrujícího, divočícího a přímého toku.

Změna polohy erozní báze vyvolá komplexní odezvu
(= proces, při kterém jedno primární narušení způsobí celou škálu druhotných odezev)

primární narušení:
jednorázový pokles erozní báze

VÝCHOZÍ STAV

2. odezva: agradace

1. odezva: zahloubení

3. odezva: zahloubení a vznik teras

kolísání dodávky
splavenin dolů po
proudu

ZAHLOUBENÉ
TOKY

zahlučování výše po proudu
vyvolává zanášení níže po
proudu

jednotlivé říční úseky
vykazují protichůdné
chování